

**ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУ ОРГАНДАРЫНДА
МАМЛЕКЕТТИК САТЫП АЛУУЛАР СИСТЕМАСЫНЫН ӨНҮГҮҮСҮ**

**РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ЗАКУПКИ В ОРГАНАХ МЕСТНОГО
САМОУПРАВЛЕНИЯ**

**DEVELOPMENT OF THE SYSTEM OF PUBLIC PROCUREMENT IN LOCAL
GOVERNMENT**

Аннотация: Макалада жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарындагы мамлекеттик сатып алуулар боюнча болуп жаткан көйгөйлөрдү азайтуу үчүн Кыргыз Республикасынын “мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” мыйзамынын иштөө тажрыйбасы жана сатып алуулар системасындагы маанилүү болгон эрежелер жөнүндө сөз болду.

Аннотация: В статье речь идёт об опыте работы Закона Кыргызской Республики “О государственных закупках” и важных правилах в системе закупок для снижения существующих проблем по государственным закупкам в органах местного самоуправления.

Abstract: The article discussed the experience of the law of the Kyrgyz Republic “On public procurement” and important rules in the procurement system to reduce the existing problems of public procurement in local governments.

Түйүндүү сөздөр: мыйзам, статистика, сатып алуулар, экономика, рынок, товар.

Ключевые слова: закон, статистика, закупки, экономика, рынок, товар

Key word: law, statistics, custom, economy, market, goods.

Бүгүнкү күндө мамлекеттик сатып алуулар маселелери абдан актуалдуу. Себеби акыркы жыйырма жылдыкта мамлекеттин иш-милдеттери олуттуу кенейди, эгерде мамлекеттин экономикалык жана социалдык ролу жөнүндө айтсак, аны аныктоо үчүн мамлекеттик менчиктин масштабы жана өлкөнүн ички дүң өндүрүмүндө мамлекеттик чыгымдардын үлүшү алда канча маанилүү болуп саналат.

Кыргыз Республикасында пландуу экономикада колдонулуп келген Мамлекеттик сатып алуулардын системасын түзүү базардык реформалардын маанилүү бөлүгү болуп саналат.

Экономиканы туруктуу өнүктүрүү мамлекеттик муктаждыктарды камсыз кылуунун натыйжалуулугу үчүн жоопкерчиликти сактоого түздөн-түз көз каранды, бул аларды жүзөгө ашыруунун натыйжалуулугун жогорулатууга мүмкүндүк берет.

Бирдиктүү базар экономикасын түзүү шарттарында мамлекеттик сатып алуулар мамлекеттик керектөөлөрдү канааттандырууда жөнгө салуунун артыкчылыктуу механизми болуп саналат [1].

Мамлекеттин экономикага тийгизген зор таасири мамлекеттик муктаждыктар үчүн товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү сатып алуу болуп саналат. Мамлекеттик сатып алуулар мамлекет тарабынан борборлоштурулган башкарууну жогорулатууга, чыгымдардын көзөмөлсүз көбөйүшүнө жол бербөөгө, мамлекеттик бюджеттин чыгымдарын азайтууга багытталган ар түрдүү иш-милдеттерди аткарышын, материалдык агымдардын рыноктук мамилелерге ылайык келүү шартында аларды башкаруусун түшүндүрөт.

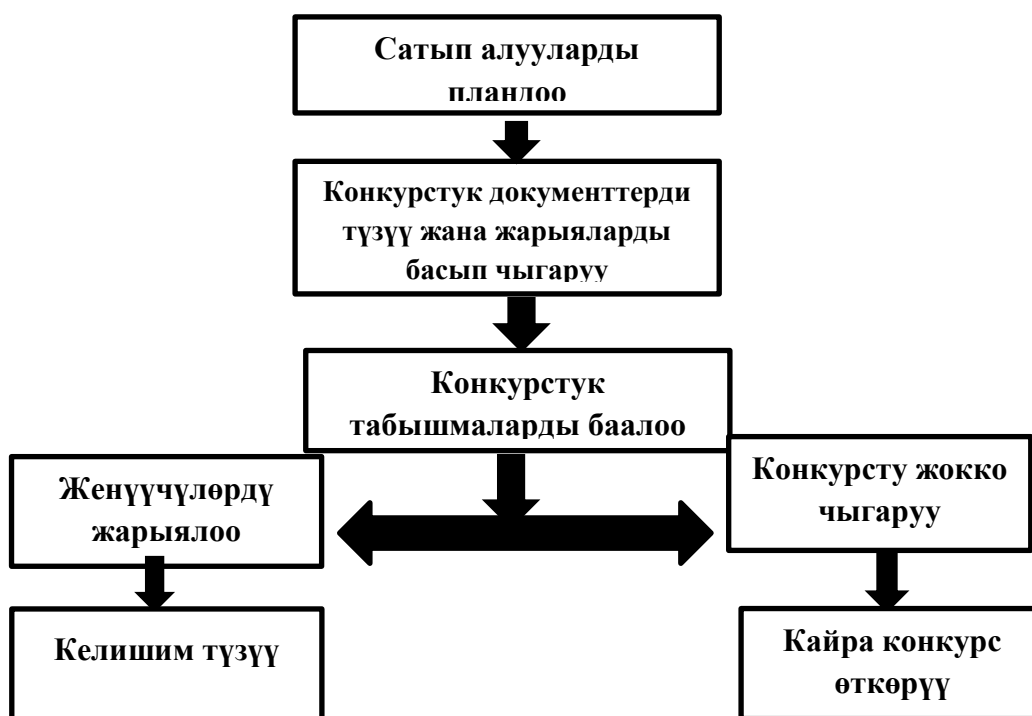
Мамлекеттик каржы - рыноктук мамилелердин шартында мамлекеттин экономикалык ролунун негизин түзөт. Масштабдуу социалдык-экономикалык милдеттерди чечүү үчүн азыркы мамлекет зарыл болгон финансылык ресурстарды түзөт, бөлүштүрөт жана пайдаланат, б.а., мамлекеттик чыгымдарды ишке ашырат.

Мамлекеттик сатып алуулар – мамлекеттик жана социалдык саясаттын потенциалдуу маанилүү механизми жана мамлекеттик сатып алуулардын маанилүү элементи болуп

мамлекеттик бюджеттин чыгымдарын оптималдаштыруу болуп эсептелет. Кыргыз мамлекети олуттуу каржылык ресурстарга ээ жана рыноктук мамилелердин маанилүү субъекти болуп саналат. Мамлекеттик буюртманы жайгаштыруу системасы мамлекеттин бюджетинин каражаттарынын чыгымдарын оптималдаштыруу боюнча, ошондой эле атаандаштык чөйрөнү түзүү факторунун ролунда, базар экономикасын өнүктүрүү үчүн зарыл каражат катары чыгат, ошону менен бирге бул тизим - түзүмдөрдүн ишин колдоо жана дем берүү үчүн негиз болуп эсептелет [2].

Мамлекеттик сатып алуулар жаатында атаандаштыкка жөндөмдүү жана ачык –айкын чөйрөнү түзүү мамлекеттик башкаруунун жана коомдук пикирдин маанилүү тапшырмаларынын бири болуп эсептелет. Товарларды, жумуштарды жана кызмат көрсөтүүлөрдү берүүчүлөрдүн сунуштарын тандап алуунун ачык процессин камсыздаган системаны уюштуруу мамлекеттик сатып алуулардын эффективдүүлүгүн арттырууга жана коррупциялык бүтүмдөрдү болтурбоого жардам берген маанилүү аспап болуп эсептелет. Кыргызстанда мындай системанын зарыл болгон элементи – Кыргыз Республикасынын Мамлекеттик сатып алуулардын расмий порталы (www.zakupki.gov.kg). Тендерге катышуу эрежеси баарына тегиз болсун деген демилгеден соң өлкө мамлекеттик сатып алууларды электрондоштуруп расмий порталын ачкан [3] .

МСА Порталынын маалыматын майнаптуу пайдалануу үчүн мамлекеттик сатып алуулар тутумунун негизги элементтерин, аны менен катар иш-аракеттер тартибин түшүнүү маанилүү. Анын схемасы төмөндөгүдөй болот:

Сатып алуулар тууралуу келишимдерге КР Граждандык кодексинин ченемдери колдонулат. Мыйзамдын 51-беренесинде кол коюлган күндөн тартып 5 жумушчу күндүн ичинде веб-порталда жарыяланыш керек болгон маалыматтар көрсөтүлгөн. Келишимге конкурсту өткөрүүдө берүүчүнү тандап алуу критерийлери болуп эсептелген өзгөрүүлөрдү киргизүүгө болбой турганын билүү зарыл. Мыйзамда дагы бир жаңы талап бар: эгерде келишимге кол коюлган күндөн кийин салыктарга, жыйымдарга же милдеттүү төлөмдөргө тиешеси бар мыйзамдарда товарлардын, жумуштардын жана кызмат көрсөтүүлөрдүн наркын көбөйтүүгө же азайтууга алып келүүчү кандайдыр бир өзгөрүү болсо, сатып алуучу уюм келишимдин наркын тийиштүү түрдө көбөйтүүгө же азайтууга тийиш. Келишимди аткарууну кепилдик камсыз кылуу (мындан ары - КАКК) бөлүгүндө да өзгөрүүлөр болду.

Сатып алуучу уюм берүүчүдөн КАККты суратып алса болот. Эски мыйзамда бул сатып алуучу уюмдун укугу эмес, милдети катары каралган. Мыйзамдын 52-беренесинде КАККтын түрлөрү көрсөтүлгөн. Эскисинен айырмаланып, КАККтын түрлөрүнөн акциялар алып салынды жана бул накталай финансы гана эмес, акча каражаттары да болушу мүмкүн экени такталган. Мыйзам сатып алуучу уюмга келишимге КАКК катары аткарылган иштин актысынын жыйынтыгы боюнча ар бир төлөмдөн 10 пайызга чейин кармап калууну кошуу укугун берди.

"Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө" мыйзамдын долбоорун иштеп чыгууда айрым идеялар чет өлкөлөрдүн (АКШ, РФ) мыйзамдарынан алынган [4].

Бул практика рационалдуу деп табылган жана өнүккөн өлкөлөрдөгү мамлекеттик сатып алууларды башкаруу тажрыйбасын өзүнө камтыйт. Бирок ошол эле учурда ата мекендик контракттык системада бөтөн тажрыйбаны колдонуунун натыйжалуулугуна көңүл буруу зарыл.

АКШнын федералдык мамлекеттик сатып алууларды жөнгө салуу боюнча биринчи мыйзам 1792-жылы кабыл алынган болсо да, АКШда мамлекеттик сатып алууларды жигердүү түзүү жараянын баштоо ХХ кылымда оң болгон.

АКШнын федералдык келишим (контракт) системасы (АКШ ФКС), тарыхый калыптандыруунун узакка созулган жолун басып өтүү менен бүгүнкү күндө дүйнөдөгү мамлекеттик сатып алуулардын эң алдыңкы жана эң натыйжалуу системасынын бири болуп саналат. АКШнын ФКСы так жана толук негизделген, бирок мамлекеттик сатып алуулар системасынын бардык негизги функцияларын камтыган сатып алуу жол-жоболорун дифференциалдуу жана ийкемдүү регламенттөөгө жетиштүү [5].

Мамлекеттик сатып алуулардын мыйзамынын 10-беренесинин 4-бөлүгүнө ылайык сатып алууну өткөрүү үчүн сатып алууларды өткөргөн кызматкердин мамлекеттик сатып алуулар адиси (ырастоочу сертификаты бар) болуу керек. Демек, сатып алуучу уюмдун адиси сатып алуулар боюнча 5 күн (40 саат) болсо да билим алып келишет, ошондой эле берүүчүлөр сатып алуулар жөнүндө мыйзам боюнча окуудан өтпөй туруп деле катышса болот. Ушуга байланыштуу бул көйгөйлөрдү чечүү үчүн 5 күн (40 саат) эмес, 10 күн (80 саат) убакытка көбөйтүп, ар бир майда-чүйдөсүнө чейин толук токтолуп, практика жүзүндө да толук түрдө көрсөтүп, сатып алуулар боюнча билим деңгээли жакшы кадрлар даярдалып бир аз болсо да мамлекеттик сатып алууларда болуучу катачылыктар жоюлат беле деп ойлойбуз.

Сатып алуулар жөнүндө окуу курсунун мөөнөтү аз деп айтып жатканыма бир мисал келтирип кетсем: 5 күн (40 саат) окуп, тестирилөөдөн окугандардын дээрлик 50%ы өтпөй калышат. Тестирилөөдөн өтпөй калгандар 5 күндүн ичинде толук түшүнүк ала электигин көрсөтүп турат. Ушундан улам жыйынтык чыгарып койсок болот, 5 күндүк окууда сатып алуулар жөнүндө толук билип, сатып алуулар адиси болуп кала албайт. Ошондуктан жогоруда сунуштап өткөнүмдөй 10 күндүк (80 саат) окуу программасын киргизүү керек.

Жогоруда көрсөтүлгөн көйгөйлөргө токтолуп сунуш берип кетсек.

ЭМС системасынын туруктуулугу, негизинен, портал 2016-2017-жылдарга салыштырмалуу бара-бара оңдолуп келүүдө. Мисалы, 2017-жылы келишим түзүлгөнүн тастыктап “заклучение договора” кылганыбызда, ошол конкурс боюнча маалыматтарды көрүнбөй калчу (азыркы учурда андай эмес), жана берүүчүлөрдү издөө пункту да жок болчу [6]. Ушуга окшогон көйгөйлөр чечилип калды дегенибиз менен дагы деле кемчиликтер жок эмес. Азыркы учурда порталды колдонуу кээде күтүүнү талап кылып жатат, интернеттин ылдамдыгы жакшы болуп турганы менен башка сайттарга караганда ЭМСнын порталы ишке ашуусу (загрузка) кыйын болуп, кээде токтоп калат. Дагы бир айта кетүүчү жагдай, порталда комиссия курамын киргизип жатканда комиссиянын Салык төлөөчүнүн идентификациялык номерин (ИНН) киргизгенибизде автоматтык түрдө аты фамилиясы чыгып калат. Жеке өзүмдүн тажрыйбамда 2019-жылы эле 4, 5 жолу комиссия мүчөлөрүн киргизүү кыйын болду ИННди жазсак чыкпай, 1 күндөн кийин иштеп, убакытты кармап атканын айтпай койсок болбойт.

Биздин оюбуз боюнча, бул көйгөйдү чечүү үчүн жөнөкөйлөтүлгөн усулда «Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө» мыйзамдын 19-беренесинин 2-бөлүмүн «экиден кем эмес» деген сөздү алып таштоо керек.

Мамлекеттик сатып алуулар мыйзамынын негизги принциптери булар:

-берүүчүлөргө (подрядчы) ачык айкындуулукту камсыз кылуу жана берүүчүлөр (подрядчы) арасында атаандаштыкты күчөтүү;

-максималдуу үнөмдөөнү камсыздоо жана сатып алуулардын натыйжалуулугун арттыруу.

Мамлекеттик сатып алуулар этаптан-этапка өнүгүп келүүдө десек жанылбайбыз, себеби алгачкы сатып алуулар кагаз түрүндө болуп элде түрдүү терс көрүнүштө сындалып келген. Кийин электрондук мамлекеттик сатып алуулар веб порталы иштелип чыгып бир аз болсо да элдердин оюн жакшы жакка өзгөртүүгө себеп болду. Ошентсе да электрондук сатып алууларга өтүп, элди үйрөтүп кетүү оңой болгон жок. Азыркы күнгө келип мамлекеттик сатып алуулар веб порталы бир топ жакшы иштеп калган болсо да, элде терс пикирлер жок эмес. Албетте, сатып алуулар веб порталында бир да кемчилдик жок деп айтуудан алыспыз бирок негизинен мурдагы сатып алуу процесстерине салыштырмалуу бир топ эле автоматташтырылып коррупцияга аз болсо да бөгөт коюлду десек жанылбайбыз.

Адабияттар:

1. 2015-жылдын 3-апрели № 72 - “Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы.
2. Мамлекеттик сатып алуулар жөнүндө” КРнын мыйзамына өзгөртүүлөрдү киргизүү тууралуу 2019-жылдын 11-январынын №4.
3. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары үчүн окутуучу модул/айылды инвестициялоо долбоору АРИС-2016-жыл.
4. 2018-2022-жылдарга Кыргыз Республикасынын мамлекеттик сатып алууларынын натыйжалуулугун өркүндөтүү жана жогорулатуу боюнча Программасы
5. <http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/27057/valeyko.pdf?sequence/>
6. <https://elib.pnzgu.ru/files/eb/doc/gCTCeAHJ3QFC.pdf>